

LUKIVALMIUKSIEN HARJOITTAMINEN

Vanhemmalle

Lukemisen ja kirjoittamisen erityisvaikeus (lukivaikeus eli dysleksia) on oppimisvaikeuksista yleisin. Arviolta 6–12 prosenttia koulunsa aloittaneista lapsista tarvitsee erityistä tukea oppiakseen lukemaan virheettömästi ja sujuvasti. Sujuvan lukutaidon oppiminen on erityisen merkityksellistä, koska myöhempi oppiminen rakentuu pitkälti luku- ja kirjoitustaidon varaan.

Lapsuuden monipuoliset kielelliset kokemukset ja luonteva tutustuminen kirjoitettuun kieleen auttavat lasta lukemaan opettelussa. Lukivalmiuksia harjaannuttavat varhaislapsuudesta lähtien lapsen ja hänen vanhempansa tai muun kasvattajan välinen rikas kielellinen vuorovaikutus sekä kielellisiä virikkeitä sisältävät leikit, pelit ja tapahtumat. Kirjoitettuun kieleen, kirjaimiin ja äänteisiin tutustuminen sekä kirjojen lukeminen yhdessä aikuisen kanssa saavat lapsen osaltaan kiinnostumaan lukemisesta ja valmistavat lasta lukutaitoa varten.

Yleensä lapsen kielelliset taidot kehittyvät kuin itsestään. Mikäli lukemiseen liittyviä valmiuksia suositellaan harjoitettavaksi, kannattaa lapsen arkipäivän tapahtumiin ja leikkeihin ottaa mukaan tietoisesti lukemisen valmiuksia edistäviä pelejä ja leikkejä. Sellaisia esitellään tämän luvun lopussa. Jo 10–15 minuutin aktiivinen hetki päivässä riittää kehittämään taitoja. Vanhemmat, sisarukset ja muut lapsen arkipäivään kuuluvat ihmiset voivat innostavilla leikeillä ja kiinnostuksen suuntaamisella auttaa merkittävästi lapsen lukutaitojen kehittymistä. Tutkimuksen mukaan noin 60 prosenttia lapsista, joiden lukivalmiudet ovat leikki-ikässä hitaan kehityksen vaiheessa, ottavat taidoissaan muita kiinni niin, että lopulta lukemaan opettelu onnistuu kouluiässä ongelmitta. Lukemista valmentavien taitojen opettelu tarkoittaa tavallisten lapsen arkeen kuuluvien kielellisten asioiden harjoittelemista ja kirjaintuntemuksen lisäämistä. Se on vaikuttavaa kun sitä tehdään pelien ja leikkien muodossa tietoisesti ja riittävän säännöllisesti.

Harjoittelemisen periaatteita

Lukivalmiuksiin liittyviä taitoja voidaan harjoitella yksinkertaisilla kielellisillä leikeillä ja peleillä. Leikki-ikäisten lukivalmiuksien harjoitteluun ei ole kehitetty kaupallisesti saatavia, tutkittuja ohjelmia, mutta monenlaiset kieleen painottuvat leikit ja pelit harjoittavat lukemisessa tarvittavia valmiuksia. Hyvinkin erilaiset leikit ja pelit voivat kehittää lukivalmiuksia, kun ne ovat säännöllinen osa lapsen arkipäivää. Monet ammatikseen lasten kanssa työskentelevät (päiväkodin työntekijät, erityislastentarhanopettajat, esi- ja alkuopettajat, erityisopettajat, puheterapeutit ja lasten oppimisvaikeuksia tuntevat psykologit) osaavat soveltaa tuttuja ja vanhemmille lapsille suunnattuja kielellisiä tehtäviä osaksi nuorempien lasten ohjattuja leikki- ja pelituokioita.

Kaupoissa ja internetin välityksellä on tarjolla perinteisiä kynäpaperitehtäviä ja tietokonepelejä, jotka kehittävät lukemisen valmiuksiin liittyviä taitoja. Monet näistä on suunnattu esikouluikäisille ja sitä vanhemmille lapsille, mutta niitä voi soveltaen käyttää myös nuoremmille lapsille.

On tärkeää, että harjoiteltavat asiat esitetään lasta kiinnostavien leikkien ja pelien muodossa. Leikki- ja pelituokioiden olisi hyvä olla säännöllisiä ja lyhyitä sekä sisällöltään vaihtelevia. Pienryhmäleikit yleensä kiinnostavat ja innostavat lapsia. Pienryhmäleikkeihin on helppo ujuttaa mukaan lukemisvalmiuksia tukevia harjoituksia – ne ovat hyödyllisiä kaikille leikki-ikäisille lapsille. Ryhmissä on hyvä huomioida erityisesti ne lapset, joilla arviointimenetelmän mukaan on tarvetta harjoitella lukivalmiuksia. On tärkeää, että he saavat harjoitusta aktiivisesti ja riittävän usein.

Vähän vanhempien lasten lukemisvalmiuksiin liittyvät tutkimuslöydökset ja kuntoutustutkimukset (näistä on kerrottu kattavasti viimeaikaisissa väitöstutkimuksissa, esimerkiksi Ketonen, 2010; Saine, 2010; Salmi, 2008) tukevat käsitystä, jonka mukaan lukemisvalmiuksia voi kehittää erityisesti 1) rikastamalla lapsen kielellisiä ilmaisuja ja sanastoa sekä kehittämällä nimeämisen taitoja, 2) harjoittelemalla kielellisiä leikkejä ja pelejä, jotka vahvistavat fonologista (äänteellistä) herkkyyttä ja tietoisuutta ja 3) suuntaamalla hyvissä ajoin ennen kouluun lähtöä huomiota kirjaintuntemukseen ja kirjain-äännevastaavuuteen sekä tukemalla lapsen kiinnostusta kirjoitettuun kieleen

Ketonen, R (2010). Dysleksiariski oppimisen haasteena. Fonologisen tietoisuuden interventio ja lukemaan oppiminen. Väitöskirja: Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research, 404.

Saine, N. (2010). On the rocky road of reading: Effects of computer-assisted intervention for at-risk children. Lukemaan oppimisen kivisellä tiellä – Verkkopohjaisen Ekapeli-ohjelman kuntouttavat vaikutukset riskilasten lukemaan oppimisessa. Väitöskirja: Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research, 400.

Salmi, P. (2008). Nimeäminen ja lukemisvaikeus. Kehityksen ja kuntoutuksen näkökulma – Naming and Dyslexia: Developmental and Training Perspectives. Väitöskirja: Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research, 345.

Esimerkkejä lukivalmiuksia lisäävistä leikeistä

Kielellisten ilmaisujen ja sanaston rikastaminen sekä nimeämistaitojen kehittäminen

- Keskustele lapsen kanssa jokapäiväisten askareiden ja tapahtumien lomassa esimerkiksi pukemisesta, kavereista, kauppareissuun liittyvistä ostoksista. Kuuntele myös lasta.
- Ota lapsi mukaan keskusteluhetkiin toisten lasten ja aikuisten kanssa.
- Pelaa ja leiki lapsen kanssa – keskustele samalla.
- Nimeä arkipäivän asioita, esineitä, tapahtumia.
- Kotona tai päiväkodissa ohjeita antaessa on hyvä käyttää tarkkoja ilmaisuja (esimerkiksi ”Vie keltainen puserosi pyykkikoriin”).
- Mieti ja luettele lapsen kanssa samaan luokkaan kuuluvia nimikkeitä (esimerkiksi eläimiä, värejä, kasveja).
- Voit tarkentaa edellistä tehtävää luettelemalla esimerkiksi erilaisten (suurten, pienten, karvaisten, limaisten jne.) eläinten nimiä.
- Sananselityskortit, mimiikka ja pantomiimi, vihjepiirtäminen ja tarinan-kerronta harjoittavat asioiden kuvailua ja sanojen mieleen palauttamista.

- Tarjolla on monenlaisia esikoulukirjoja ja tietokonepelejä, joissa harjoitellaan nimeämisen taitoja esimerkiksi luokittelu- ja vastakohtatehtävien avulla.

Sanastosta ja nimeämistä vaikeuksista kerrotaan enemmän www.lukimat.fi-sivustolla.

Fonologista herkkyyden ja tietoisuuden kehittäminen

- Monissa lastenlauluissa on nokkelia sanoituksia, riimejä, rytmejä ja sävelkulkuja, jotka edistävät kykyä erotella sanojen osia eli fonologista herkkyyttä ja tietoisuutta.
- Suomessa on ilmestynyt paljon kirjoja, joissa esitellään vanhan ajan loru-, laulu- ja rytmileikkejä. Myös uusia teoksia on runsaasti saatavilla.
- Lapset nauttivat monesti riimien tunnistamista ja tuottamista vaativista leikeistä (esimerkiksi ”Taivaalla loistaa kuu, pihalla seisoo _____ (puu)!”).
- Helpoimpia äänteellisen herkkyyden tehtäviä ovat esimerkiksi kielelliset leikit, joissa lapselta kysytään, kuuluuko sanassa jokin ”ääni” vai ei (esimerkiksi ”Kuuluuko sanassa kissa /s/-ääni?”).
- Joissakin tehtävissä voi kuulostella sanoja ja maistella niissä kuuluvia ”äänteitä” (esimerkiksi ”Mikä ääni kuuluu auto-sanana alussa?” – myöhemmin lapsi alkaa kuulla äänteet myös sanojen lopusta ja keskeltä).
- Laiva on lastattu -leikki on vanha tuttu leikki, ja siitä voi keksiä monenlaisia muunnelmia. Lapset osaavat leikki-ikäisenä yleensä tuottaa samalla tavalla alkavia sanoja. Esimerkiksi keksitään sanoja, jotka alkavat tavulla ko.
- Harjoitteita on paljon kaupallisesti saatavilla tehtäväkirjoina ja tietokonepeleinä, mutta useimmat niistä on tarkoitettu vähän vanhemmille lapsille. Tehtäviä voi kuitenkin usein helpottaa ja muuntaa pienemmillekin sopiviksi.

Fonologisesta (äänteellisestä) herkkyydestä ja tietoisuudesta kerrotaan lisää www.lukimat.fi-sivustolla.

Kirjaintuntemus ja kirjoitettuun kieleen tutustuminen

- Lapsi matkii aikuisia, ja niinpä lukeva aikuinen voi herättää lapsen kiinnostuksen kirjojen ja lehtien maailmaan. Monesti lehtien sarjakuvat ja kuvatekstit kiinnostavat pienempiäkin. Houkuttele lapsi kuuntelemaan niitä.
- Lue lapselle pienestä pitäen kirjoja, ensin sellaisia, missä on kuvia, sitten sellaisia, missä on sanoja, lauseita ja yhä pidempiä kertomuksia.
- Keskustele luetusta – se kasvattaa sanastoa ja vuorovaikutustaitoja.
- Leikki-ikässä on hyvä tutustua kirjaimiin ja oppia vähitellen nimeämään niitä.
- Materiaalina voi käyttää magneettikirjaimia, kirjainkortteja, muistipelejä ja tietokonepelejä.
- Lasta kiinnostaa usein oma nimi, sisarusten, äidin ja isän nimien kirjoittaminen. Kirjoittaminen edistää osaltaan myös lukemista.
- Monet leikki-ikäisten harjoituskirjat sisältävät muotojen hahmottamista vaativia tehtäviä sekä yksinkertaisia kirjaimiin liittyviä tunnistamis- sekä kirjoittamistehtäviä.

Kirjaintuntemuksesta kerrotaan lisää www.lukimat.fi-sivustolla.